

Vážený pán premiér, vážení členovia vlády,

Slovensko v súčasnosti stojí pred výzvou obnovy ekonomiky, ktorá je zároveň historickou príležitosťou spraviť našu krajinu a spoločnosť zdravšou a odolnejšou. Sledujeme Vaše kroky a oceňujeme, že sa viacerí členovia vlády prihlásili k princípom zelenej obnovy na základe Európskej zelenej dohody.

Na podporu tohto úsilia Vám zasielame námety riešení, ktoré sa týkajú obnovy budov, udržateľného hospodárenia s vodou, energetiky a pôdohospodárstva.

Sme skupina klimaticky orientovaných organizácií a odborníkov, dlhodobo sa venujeme presadzovaniu riešení, ktoré sú udržateľné ekologicky aj ekonomicky. Časť týchto riešení Vám predstavujeme v prílohe tohto listu. Ukazujú, ako a kam nasmerovať podporu, aby priniesla rozvoj vidieka a regiónov, nové pracovné miesta a súčasne zdravšiu krajinu aj jej obyvateľov.

Cesta k udržateľnému Slovensku vedie zavádzaním ekologických inovácií na jednej strane a k návratu k osvedčeným praktikám z minulosti, ktoré vychádzajú zo "sedliackeho rozumu" a hlbokého pochopenia prírodných procesov. Je nevyhnutné sa na takúto cestu vydať teraz, aby sme predišli rozsiahlejším krízam ako tá, ktorej aktuálne čelíme.

Sme pripravení na diskusiu s Vami o týchto a ďalších riešeniach.

Birdlife Slovensko, Jozef Ridzoň, ridzon@vtaky.sk

CEEV Živica, Petra Ježeková, jezekova@zivica.sk

Cyklokoalícia, Dan Kollár, dan.kollar@gmail.com

Inštitút cirkulárnej ekonomiky, Ivana Maleš, males@incien.sk

Extinction Rebellion Slovensko, Karolína Gelatičová, xrslovakia@gmail.com

Fridays For Future Slovensko, Jakub Hrbáň, j.hrban@gmail.com

Greenpeace Slovensko, Katarína Juríková, katarina.jurikova@greenpeace.org

Nadácia AEVIS, Tomáš Vida, vida.tomas@gmail.com

Nestrácajme čas, Oto Hudec, oto.hudec@gmail.com

Platforma Budovy pre budúcnosť, Katarína Nikodemová, nikodemova@bpb.sk

Priatelía Zeme-CEPA, Juraj Melichár, melichar@priateliazeme.sk

Priatelía Zeme - SPZ, Branislav Moňok, monok@priateliazeme.sk

Slovenská klimatická iniciatíva, Liliana Rástocká, rastocka@klimatickainiciativa.sk

Slovenská ochrana spotrebiteľov, Petra Čakovská, petra.cakovska@sospotrebitelev.sk

SUSTO - Sustainability Tools, Boglárka Ivanegová, boglarka.ivanegova@susto.earth

Združenie Slatinka, Martina Paulíková, paulikova@changenet.sk

Znepokojené Matky, Lucia Szabová, luia.szabova@gmail.com

WWF Slovakia, Miroslava Plassmann, mplassmann@wwfsk.org

1. Obnova budov: podpora energeticky efektívnej obnovy budov

Sektor budov je zodpovedný za približne 40 % konečnej spotreby energie a 36 % celkových emisií CO₂ v EÚ, s najväčším potenciálom úspor energie a je kľúčovým prvkom k plneniu energetických a klimatických cieľov Slovenskej republiky. V energetickej efektívnosti máme stále veľké rezervy. Táto oblasť je kľúčová nielen pre znižovanie emisií ale výrazne prospieva rozvoju rôznych sektorov na celom Slovensku a k zlepšeniu kvality života a zdravia obyvateľstva. Navrhujeme cez vhodné nastavenie verejných politík vytvoriť finančné, investičné a iné podmienky na:

- ▶ Obnovu 3 % verejných budov ročne - efektívne nastaviť využitie eurofondov a vytvoriť podmienky pre využitie súkromného kapitálu na komplexnú a kvalitnú obnovu a zvyšovanie energetickej hospodárnosti verejných budov, ako sú školy, zdravotnícke zariadenia a úrady
- ▶ Znižovanie spotreby energie v rodinných domoch tým, že budú dobre nastavené a integrované procesy programov zatepluj.sk, Zelená domácnostiam a kotlíkových dotácií tak, aby žiadateľ vybavil všetko jednou žiadosťou. Tým budú programy motivovať nielen k výmene zdroja tepla alebo inštalácii OZE, ale najmä k znižovaniu spotreby energie.
- ▶ Podporu kvalitného a energeticky efektívneho nájomného bývania s vysokým energetickým štandardom budov a adaptačnými opatreniami na zmenu klímy tak, aby súčasne tempo výstavby nájomných bytov bolo aspoň dvojnásobné.
- ▶ Pri verejných budovách podporiť rozvoj garantovaných energetických služieb, ktoré dokážu pokryť 20–50 % investičnej potreby.
- ▶ Pri verejnom obstarávaní a nastavení dotácii je nutné prihliadať na udržateľnosť použitých stavebných materiálov.

PRÍNOSY

- ▶▶ Podpora regionálnych pracovných miest na celoštátnej úrovni,
- ▶▶ Spôsob oživenia miestnej ekonomiky a zároveň dosahovania cieľov v oblasti klímy a energetiky,
- ▶▶ Rozvoj stavebného, zateplovacieho a iného priemyslu,
- ▶▶ Šetrenie zdrojov obyvateľstva, kvôli šetreniu energiami,
- ▶▶ Zvýšenie dostupnosti bývania obyvateľstva,
- ▶▶ Zlepšenie kvality našich budov a vnútorného prostredia a pokles emisií CO₂.

2. Voda: služby, hospodárenie a zadržiavanie vody

Zmena klímy sa na Slovensku už dnes prejavuje nerovnomerným časovým a priestorovým rozložením zrážok, častejším výskytom extrémnych úhrnov zrážok spôsobujúcich povodne aj častejším výskytom období sucha a s tým súvisiacim rizikom poklesu kapacity vodných zdrojov. Spolu s dlhodobou používanými nevhodnými spôsobmi hospodárenia v krajine to môže viesť k akcelerácii problémov v zásobovaní pitnou vodou či poľnohospodárstve, k zníženiu prietokov vody v riekach a masívnemu poškodzovaniu prírodného prostredia.

Investovanie (dotácie štátu, samospráv a zdroje EÚ) do efektívnych opatrení zamedzí výrazným ekonomickým škodám, podporí miestnu ekonomiku, vrátane pracovných miest:

Podpora vodozadržných opatrení

- ▶ Budovanie malých nádrží a jazierok v poľnohospodárskej krajine
- ▶ Usmerňovanie odtekajúcej vody do zádržných a infiltračných prvkov (mokradí, malých nádrží, vsakovacích jarkov a jám ...)
- ▶ Premena degradovanej alebo erodovanej ornej pôdy na agrolesnícke systémy
- ▶ Zachytávanie a infiltrácia dažďovej vody do podložia prostredníctvom budovania dažďových záhrad, rigolov popri cestách, zelených plôch so zníženinami, zelených striech, a pod. v urbanizovanom priestore
- ▶ Prírode blízke opatrenia na spomalenie odtoku vody a zvýšenie retenčnej kapacity krajiny – obnova a výsadba zelených plôch, remízok, alejí atď.

Využívanie úžitkovej vody namiesto pitnej

- ▶ Podpora zadržiavania a opätovného využitia zrážkovej vody v priemyselných prevádzkach, poľnohospodárstve aj v domácnostiach.
- ▶ Zber dažďovej vody zo striech a spevnených plôch do podzemných alebo nadzemných nádrží a jej využívanie vo výrobných technologických prevádzkach, na chladenie výrobných hál (tzv. energeticky aktívne strechy), na polievanie zelených a/alebo skrúpanie spevnených plôch, ale aj na splachovanie, pranie a pod.
- ▶ Podpora decentralizovaných opatrení na odvádzanie vôd a ČOV
- ▶ Podpora decentralizovaných systémov odvádzania a čistenia komunálnych odpadových vôd, napr. domové ČOV, koreňové čističky, v oblastiach rozptýleného a vidieckeho osídlenia

PRÍNOSY

- ▶▶ Podpora regionálnych pracovných miest, vrátane pracovných miest pre málo alebo nízkokvalifikovaných ľudí;
- ▶▶ Posilnenie miestnej ekonomiky a potravinovej sebestačnosti - malé rybníky a nádrže môžu byť okrem zdroja vody napr. na zavlažovanie poľnohospodárskych pozemkov pre pestovanie potravín využité aj napr. na chov rýb pre miestnu komunitu; vysadené aleje a remízky umožňujú vsakovanie dažďovej vody a minimalizujú eróziu, ale zároveň môžu byť zdrojom ovocia atď.;
- ▶▶ Zníženie nákladov firiem a domácností na odvádzanie a čistenie odpadových vôd resp. dažďových vôd;

3. Udržateľná energetika

Energetika produkuje až 51 % emisií skleníkových plynov SR a je preto kľúčovým odvetvím pri smerovaní k uhlíkovej neutralite. Nevyhnutné opatrenia v tejto oblasti vedú k znižovaniu (s)potreby energie, zvyšovaniu energetickej efektívnosti (najmä kvalitná obnova budov) a zvyšovaniu podielu obnoviteľných zdrojov energie. Tieto opatrenia súčasne prinesú priamy úžitok ľuďom, komunitám – družstvám, obciam, mestám a regiónom. Cesta vedie cez vytvorenie dostatočných odborných, technických aj finančných kapacít na regionálnu implementáciu klimatických a energetických politík tak, aby samosprávy a regióny nevnímali národné a európske klimatické ciele ako zvýšenú administratívnu záťaž, ale skôr ako príležitosť na úsporu peňazí, emisií a vyššiu odolnosť a sebestačnosť.

Transformácia uhlíkovo intenzívnych regiónov

- ▶ Zriaďiť kancelárie pre transformáciu hornej Nitry a Košického kraja za účasti verejnosti - samospráv, regiónov a mimovládnych organizácií
- ▶ Nastaviť Fond Spravodlivej transformácie tak, aby prispieval k slovenským environmentálnym cieľom;
- ▶ Nahradiť dodávky tepla z elektrární Nováky a Vojany tak, aby:
 - ▶ čo najviac znížili potrebu energie v regióne (program komplexnej obnovy budov)
 - ▶ pri ich transformácií došlo k použitiu čo najviac uhlíkovo šetrnej technológie
 - ▶ boli založené na miestnych obnoviteľných zdrojoch energie (namiesto dovozu plynu z Ruska) a to tak, aby z nich benefitovali miestni ľudia, nielen investori;
 - ▶ podporovali šetrenie materiálmi (opätovné využívanie vecí a recykláciu namiesto drahých spaľovní odpadov)
- ▶ Vypracovať plán na útlm využívania uhlia na Slovensku do roku 2025

Obnoviteľné zdroje energie pre ľudí

- ▶ Umožniť pripojenie nových projektov obnoviteľných zdrojov energie do sústavy
- ▶ V súlade s Envirostratégiou 2030¹¹ začať prípravu kritérií udržateľného využívania všetkých obnoviteľných zdrojov energie, ktoré plánuje SR schváliť do konca roku 2020.
- ▶ Podporiť vytváranie nových foriem združení obcí, podnikateľov a občanov, ktoré majú záujem vyvíjať projekty na energetickú efektívnosť, obnoviteľné zdroje energie (elektrárne z obnoviteľných zdrojov, systémy na ohrev vody, biomasové kotolne z miestneho odpadu a pod)

PRÍNOSY

- ▶▶ Rozvoj nových menších foriem podnikateľských subjektov v stavebníctve, energetike a odpadovom hospodárstve na regionálnej úrovni
- ▶▶ Zníženie energetickej závislosti od zahraničia
- ▶▶ Úspora financií občanov a samospráv z úspor energií ale aj ukončenia využívania uhlia – len utlmenie ťažby a spaľovania uhlia v Novákoch ušetrí Slovensku 100 miliónov eur ročne v cene elektriny, 160 miliónov eur ročne na zdravotných benefitoch a prispeje k úspore 6 % emisií skleníkových plynov SR
- ▶▶ Medzinárodná agentúra pre energiu z obnoviteľných zdrojov (IRENA) uvádza nasledujúce aspekty premeny energetiky na klimaticky neutrálnu vo výhľadovej štúdii z apríla 2020²:
 - ▶▶ Až 70 % zníženie energetických emisií môže prispieť k hospodárskym, sociálnym a environmentálnym cieľom;
 - ▶▶ Každé investované euro prinesie tri až osem eur vo výhodách.
 - ▶▶ O 40 miliónov viac pracovných miest v čistejšej energetike a celkovo o 7 miliónov viac pracovných miest v celom hospodárstve v porovnaní so súčasnými plánmi.
 - ▶▶ Kvalita života sa zlepší o 13,5 % rýchlejšie do roku 2050, najmä vďaka zníženiu znečistenia ovzdušia.

1 Stratégia environmentálnej politiky Slovenskej republiky do roku 2030 (Envirostratégia 2030) <https://www.minzp.sk/iep/strategieke-materialy/envirostrategia-2030/>

2 Global Renewables Outlook: Energy transformation 2050 <https://www.irena.org/publications/2020/Apr/Global-Renewables-Outlook-2020>

4. Udržateľné pôdohospodárstvo

Prechod poľnohospodárskej produkcie na prírode blízke hospodárenie cez zásadné opatrenia, ktoré povedú k záchrane pôdneho fondu a biodiverzity, ako i k zníženiu emisií skleníkových plynov, je jednou z kľúčových výziev dneška. Poľnohospodári dnes čelia mnohým výzvam a najviac pocítia dôsledky klimatickej zmeny. Dlhé a intenzívne obdobia sucha alebo naopak povodne sú javy, s ktorými sa častejšie stretávame už dnes, a ktoré pre farmárov predstavujú existenčné riziko. Podľa vedcov¹ môžu škody v poľnohospodárstve v roku 2050 presiahnuť miliardu eur. Poľnohospodárska krajina trpí suchom, eróziou a rapídny úbytkom biodiverzity, čo predstavuje obrovský problém z pohľadu produkcie.

Na Slovensku je najčastejšia intenzívna forma priemyselného poľnohospodárstva, ktorá predstavuje riziko nielen pre životné prostredie, ale aj ľudské zdravie: produkuje množstvo skleníkových plynov, znečisťuje vodné zdroje a znižuje kvalitu ovzdušia. Okrem toho sa s ňou spájajú netransparentné kauzy korupčného rozhodovania a vytláča menších, extenzívne hospodáriacich poľnohospodárov.

S cieľom zabezpečiť klimatickú odolnosť poľnohospodárstva, znížiť straty spôsobené extrémnymi prejavmi počasia, a zabezpečiť dodávky kvalitných a zdravých potravín pre miestne obyvateľstvo, navrhujeme:

- ▶ Presmerovať najmenej 50 % (s postupným progresívnym zvyšovaním na 70 % a 100 %) priamych platieb na opatrenia v záujme klímy a životného prostredia namiesto necielených platieb na plochu, ktoré deformujú trh s pôdou, ničia príležitosti pre nových a menších farmárov, zvyšujú nezamestnanosť a vytvárajú korupciu
- ▶ Podporiť k prírode citlivé hospodárenie, konkrétne diverzifikáciu plodín, agrolesnícke systémy, zachovanie neproduktívnych plôch a ďalšie šetrnejšie formy poľnohospodárstva
- ▶ Presmerovať podporu na ekologickú živočíšnu výrobu – na extenzívne hospodáriacich farmárov, resp. rodinné farmy, ktorí nebudú prekračovať udržateľné zaťaženie pôdy a životného prostredia - a podporovať prechod na rastlinnú produkciu

- ▶ nastaviť ekonomickú a legislatívnu podporu produkcie lokálnych a ekologických potravín, osobitne sezónnu a lokálnu produkciu, predaj priamo od farmárov (napr. predaj z dvora), podporu ich odbytu a využívania vo verejných stravovacích zariadeniach (školy, škôlky, jedálne)
- ▶ podporiť malé lokálne a komunitné projekty poľnohospodárskej produkcie (komunitné záhrady, sady, školské zeleninové záhrady,...)

PRÍNOSY

- ▶▶ Zvýšenie pracovných miest umožnením prístupu k pôde mladým, menším a extenzívne hospodáriacich farmárov a tým aj regionálny rozvoj a rozvoj vidieka
- ▶▶ Odstránenie korupcie, nekalého obchodovania s pôdou, vysokých cien pôdy
- ▶▶ Motivácia prechodu na udržateľnejšie formy pôdohospodárstva, čo pomôže zachovaniu biodiverzity, odolnosti a stability poľnohospodárskeho systému
- ▶▶ Ochrana zdravia obyvateľstva pred následkami intenzívneho poľnohospodárstva (prehnané používanie chemických látok, riziko šírenia patogénov v priemyselnej živočíšnej výrobe a pod.) ako aj podpora zdravia lepšou dostupnosťou rozmanitých lokálnych zdrojov potravín, vrátane zásobovania verejných stravovacích zariadení, napr. školských jedální.

¹ Dôsledky klimatickej zmeny a možné adaptačné opatrenia v jednotlivých sektoroch https://www.researchgate.net/publication/315660894_Dosledky_klimatickej_zmeny_a_mozne_adaptacne_opatrenia_v_jednotlivych_sektoroch

5. Odpadové hospodárstvo

V roku 2018 vyprodukoval priemerný občan Slovenskej republiky na osobu 427 kg komunálneho odpadu, pričom celkovo produkcia odpadu na Slovensku za posledných desať rokov stúpla o tridsať percent.¹ Slovensko výrazne zaostáva so svojou nízkou mierou recyklácie (38 % v roku 2018)² a pravdepodobne nedosiahneme záväzné ciele týkajúce sa recyklácie komunálnych odpadov a znižovania množstva skládkovaných komunálnych odpadov do roku 2035.

Cieľom obnovy odpadového hospodárstva je jeho reforma z pôvodných lineárnych väzieb smerom k obehovému hospodárstvu. Výsledkom budú nové pracovné miesta, šetrenie finančných prostriedkov zodpovedným obciam i obyvateľom, šetrenie prírodných zdrojov a znižovanie emisií skleníkových plynov. **Preto navrhujeme nasledujúce opatrenia:**

- ▶ Zaviesť množstvový zber odpadu, ktorý prinesie spravodlivý systém poplatkov. Z údajov za obdobie rokov 2010–2018 vyplýva, že množstvový zber na Slovensku znižuje produkciu zmesového odpadu na obyvateľa v priemere o 22 %.³
- ▶ Vytvoriť systém rozšírenej zodpovednosti výrobcov tak, aby generoval dostatok finančných zdrojov na zabezpečenie prevádzky triedeného zberu, obnovy ďalšieho a rozvoja infraštruktúry. Aktuálny systém financovania tieto procesy nedokáže zabezpečiť, naopak hrozí krach viacerých menších obecných a regionálnych odpadových spoločností.
- ▶ Prednostne podporovať a realizovať aktivity na predchádzanie vzniku odpadov, ktoré navrhuje Program predchádzania vzniku odpadu v SR na roky 2019 – 2025.⁴
- ▶ Nepodporovať budovanie spaľovní a zariadení na energetické zhodnocovanie odpadov dovtedy, kým nebudú zavedené opatrenia, ktoré zabezpečia plnenie prvých troch bodov záväznej hierarchie odpadového hospodárstva (predchádzanie vzniku odpadu, prípravu na opätovné používanie, recykláciu).

Spaľovne prispievajú k znečisťovaniu ŽP, plytvajú prírodnými zdrojmi a vytvárajú menej pracovných miest oproti príprave na opätovné používanie a recyklácii.

Sú tiež v rozpore s princípmi obehového hospodárstva a nízkouhlíkovej stratégie. Budovanie spaľovní odpadov je v súčasnom stave odpadového hospodárstva v SR logicky aj ekonomicky neopodstatnené.

- ▶ Podporovať uzatváranie materiálových tokov odpadov:
 - ▶ podporou lokálnych spracovateľov materiálov a recyklátorov,
 - ▶ podporou využívania stavebných odpadov, ako druhotnej suroviny. Stavebné odpady tvoria veľké množstvo priemyselného odpadu, ale ich využitie ako zdroja v stavebníctve je zatiaľ minimálne,
 - ▶ podporou zberu a zhodnocovania textilu
- ▶ Zaviesť zelené obstarávanie podľa Envirostratégie 2030 s cieľom tvorby trhu pre produkty recyklácie a kvalitné komposty.
- ▶ Zvýšiť podporu pre pre triedený zber a recykláciu biologicky rozložiteľných komunálnych odpadov, ktorý tvorí až 45 % váhy komunálnych odpadov.

PRÍNOSY

- ▶▶ Pri zavedení množstvového zberu na celom Slovensku môžu finančné úspory obcí dosiahnuť 28,5 mil. eur ročne.⁵
- ▶▶ Zníženie emisií skleníkových plynov a zníženie znečistenia. Skládkovanie odpadov produkuje skleníkové plyny a ako i znečisťujúce látky, ktoré sú zdrojom kontaminácie ovzdušia, podzemných vôd i pôdy. Zavedenie množstvového zberu tak môže ušetriť externé náklady vo výške 2 až 21 mil. eur ročne.
- ▶▶ Príprava na opätovné používanie a rôzne formy zhodnocovania odpadov generujú väčšie množstvo pracovných miest než spaľovne KO s využitím energie.⁶

1 Obyvatelia najrozvinutejších regiónov produkujú už viac ako 500 kg odpadu ročne

<https://www.odpady-portal.sk/Dokument/104896/obyvatelia-najrozvinutejsich-regionov-produkuju-uz-viac-ako-500-kg-odpadu-ročne.aspx>

2 Podľa Správy o stave životného prostredia SR v roku 2018 dosiahla recyklácia komunálnych odpadov v roku 2018 úroveň 38,1 %. <https://www.enviroportal.sk/spravy/detail/9341>

3 Inštitút environmentálnej politiky. 2019. Spravodlivé odpady. Analýza vplyvov zavedenia množstvového zberu na Slovensku <https://www.minzp.sk/iep/publikacie/ekonomicke-analyzy/spravodlive-odpady.html>

4 Ministerstvo životného prostredia. 2018. Program predchádzania vzniku odpadu v SR na roky 2019 - 2025 <https://www.minzp.sk/odpady/program-predchadzania-vzniku-odpadu/>

5 Inštitút environmentálnej politiky. 2019. Spravodlivé odpady. Analýza vplyvov zavedenia množstvového zberu na Slovensku <https://www.minzp.sk/iep/publikacie/ekonomicke-analyzy/spravodlive-odpady.html>

6 Priatelia Zeme – CEPA o.z. 2019. Posudok k zámeru vybudovania spaľovne komunálneho odpadu v regióne horná Nitra zo strany Slovenských elektrární a.s. http://zivotpouhli.sk/images/akcny%20plan/Posudok_spalovna_horna_Nitra-final.pdf

6. Udržateľná mobilita

Doprava je dôležitou súčasťou hospodárstva a života ľudí, problémom sú však narastajúce emisie, ktoré poškodzujú zdravie ľudí a zhoršujú klímu.

Doprava je jedným z hlavných zdrojov znečistenia ovzdušia, ktoré len na Slovensku má na svedomí 5400 predčasných úmrtí ročne. Zlá kvalita ovzdušia nás podľa OECD v roku 2015 stála 9,279 mld. EUR¹, čo predstavovalo takmer 6,5 % HDP krajiny. Významný je aj podiel dopravy na hluku. Približne 20 % Slovákov je vystavených nadmernému hluku, Bratislava je jedno z najhlučnejších miest v Európe² a Európska komisia nedávno zažalovala Slovensko pre nedodržiavanie súvisiacich záväzkov.³

Rastom objemu dopravy rastie aj jej podiel na emisiách skleníkových plynov. Emisie CO₂ z dopravy boli v roku 2017 o 55 % vyššie v porovnaní s rokom 1995.⁴ Súčasný trend, ktorý je spôsobený najmä nárastom individuálnej osobnej dopravy, nie je zlučiteľný s klimatickými záväzkami vyplývajúcimi z Parížskej dohody. Dlhodobý cieľ do roku 2050 vyžaduje zníženie o viac ako dve tretiny emisií v porovnaní s úrovňami v roku 2017.⁵

Napriek tomu investície naplánované na rozvoj dopravy na Slovensku vyzerajú takto:

- ▶ 78 % (50.7 miliónov EUR) individuálna osobná cestná doprava
- ▶ 7 % (4.1 mil. EUR) železničná doprava
- ▶ 2 % (1.3 mil. EUR) verejná cestná doprava⁶

Takto nastavená štruktúra verejných investícií nie je v súlade s cieľmi dekarbonizácie, s cieľmi v oblasti kvality ovzdušia, ani s cieľmi zlepšovania kvality života v mestách. Dopravná politika musí zvýšiť efektívnosť systém mobility a podporiť zmenu dopravných návykov smerom k udržateľným formám dopravy.

Za tým účelom a k plneniu záväzkov⁷ navrhujeme nasledujúce projekty a opatrenia⁸:

- ▶ Vytvoriť zoznam kľúčových dopravných projektov pre programové obdobie 2021 – 2027. Aktualizovať analýzy prínosov a nákladov dopravných projektov a navrhnúť kľúčové projekty vo verejnom záujme, pričom verejná doprava a osobitne železničná doprava budú prioritou v systéme.⁹ Tieto analýzy musia byť založené na princípe hodnoty za peniaze, kde budú zahrnuté skutočné náklady spojené so zdravotnou starostlivosťou, dopady na životné prostredie a klímu.
- ▶ Vytvoriť medzirezortnú pracovnú skupinu pre udržateľnú mobilitu. Spolupráca naprieč sektormi, riadená Sekciou udržateľnej mobility, rezort dopravy a výstavby, je nevyhnutná na reálne a dostatočné zvýšenie verejnej hromadnej dopravy a individuálnej nemotorovej dopravy.
- ▶ Podporovať fungovanie Sekcie udržateľnej mobility pri MDV SR, vrátane pracovnej skupiny pre cyklotransport a cykloturistiku: vybavenie sekcie potrebnými odbornými kapacitami pre navrhovanie systémových zmien smerom k harmonizácii verejnej osobnej dopravy.

Verejná doprava

- ▶ Zmluvy o dopravných službách vo verejnom záujme: určiť želaný rozsah verejnej osobnej dopravy na jednotlivých trasách a zostavenie objednávok
- ▶ Železničná doprava osobná: Posilniť železnice ako primárny dopravný prvok v systéme dopravy vo verejnom záujme tak, aby sa postupne zmenila na nosnú časť dopravného systému verejnej osobnej dopravy.
- ▶ Železničná doprava nákladná: podporovať rast podielu železničnej nákladnej dopravy na prepravnom trhu.

1 Znečistené ovzdušie nás na Slovensku stojí takmer 10 mld. EUR ročne <https://www.cepta.sk/index.php/en/air-quality/123-informacie-o-teme-a-kontakty/655-znečistene-ovzdušie-nas-na-slovensku-stoji-takmer-10-mld-eur-ročne>

2 Environmental noise in Europe — 2020 <https://www.eea.europa.eu/publications/environmental-noise-in-europe>

3 Brusel žaluje Slovensko za nedodržiavanie ustanovení o environmentálnom hluku

<https://www.parlamentnelisty.sk/arena/361199/brusel-zaluje-slovensko-za-nedodržiavanie-ustanoveni-o-environmentalnom-hluku/>

4 Štatistika Ministerstva dopravy a výstavby Slovenskej republiky https://www.mindop.sk/files/statistika_vud/ziv_prostredie.htm

5 Správa Európskej environmentálnej agentúry z roku 2018 (aktualizované v roku 2020) <https://www.eea.europa.eu/themes/transport/term/term-briefing-2018>

6 Návrh integrovaného národného energetického a klimatického plánu na roky 2021 - 2030. Vlastný materiál tu: <https://www.economy.gov.sk/uploads/files/ljkP-MQAc.pdf> s. 272

7 Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky na obdobie rokov 2020 -2024 <https://www.teraz.sk/download/135/programove-vyhlasenie-vlady.pdf>

8 Časť návrhov nižšie vychádza zo záväzkov vyplývajúcich vláde z jej Programového vyhlásenia na roky 2020 - 2024. Ich konkretizácia bude významným príspevkom pre boj s klimatickou zmenou a zároveň pomôže zdravo reštartovať ekonomiku.

9 Revízia Strategického plánu rozvoja dopravy SR do roku 2030 a Investičného plánu prioritných projektov jednotlivých oblastí dopravy

► Systémy integrovanej dopravy:

- podporiť mestá a obce na zabezpečenie koordinácie osobnej vlakovej, prímestskej autobusovej a mestskej hromadnej dopravy aj cez inteligentné riešenia typu smart city
 - previazať verejnú dopravu so sieťou záchytných parkovísk
 - stanoviť pravidlá a štandardy verejnej dopravy, zohľadňujúc spoločenskú pridanú hodnotu a finančnú udržateľnosť.
- Mestské dopravné podniky: finančná pomoc pre mestské dopravné podniky za účelom krytia výpadkov spojených s koronakrízou a prípadne aj výpadkom príjmov z dôvodu nových skupín osôb v bezplatnej preprave.

Cyklodoprava

- Vytvoriť systém finančne udržateľného rozvoja cyklistickej dopravy a cykloturistiky tak, aby cyklistická doprava bola relevantnou súčasťou celkovej del'by prepravnej práce v mestskej a prímestskej doprave.
- Ekologická mobilita školská a inštitucionálna: info-kampane a drobné infraštruktúrne opatrenia pomôžu k zmene spôsobu dochádzania do škôl či zamestnania
 - Nákladné bicykle ako zelená logistika: Finančné dotácie na podporu ekologických foriem logistiky – osobitne v centrách miest pre systém zásobovania a doručovania zásielok pomocou nákladných (elektrických) bicyklov
 - Štátny finančný mechanizmus podpory cyklodopravy: nastaviť financovanie s jasnými a dlhodobými platnými pravidlami podpory novej cyklistickej infraštruktúry tak, aby mestá a obce mohli zabezpečiť projektovú prípravu a plánovanie.

Osobná automobilová doprava a eletrobilita:

- Elektromobilita: podporovať rozvoj elektromobility prostredníctvom budovania siete nabíjajúcich staníc a zavednia daňových a nákupných stimulov.
- Informácie pre spotrebiteľov: zaviesť poskytovanie lepších informácií o environmentálnych vlastnostiach

ich automobilov prostredníctvom reformy smernice o označovaní automobilov.

- Vytvoriť systém finančne udržateľného rozvoja cyklistickej dopravy a cykloturistiky tak, aby cyklistická doprava bola relevantnou súčasťou celkovej del'by prepravnej práce v mestskej a prímestskej doprave.

PRÍNOSY

- Zdravie a súvisiace náklady: Zníženie podielu osobnej automobilovej dopravy má vplyv na zdravie a kvalitu života obyvateľstva.¹⁰ Znižujú sa aj náklady spojené so zdravotnou starostlivosťou pri početných ochoreniach spôsobených zlou kvalitou ovzdušia a nadmerným hlukom. Zlepšenie podmienok pre cyklodopravu a rozšírenie cyklo-mobility má pozitívne dopady na zdravie, čo môže štátu ušetriť miliardy eur ročne.¹¹
- Sociálny prínos: Podpora prímestskej a regionálnej verejnej dopravy, ako i podpora nemotorovej dopravy v mestách má výrazný sociálny aspekt. Zlepšenie dostupnosti dopravy a dopravnej infraštruktúry je obzvlášť dôležité pre zraniteľné a ekonomicky slabšie skupiny obyvateľstva.
- Regionálny rozvoj: Regionálna integrovaná doprava a rozvoj cyklistických trás pomôžu rozvíjať aj menej prosperujúce regióny cez udržateľný cestovný ruch a sektor služieb.
- Kvalita života a verejný priestor: Zníženie podielu osobnej automobilovej dopravy vedie k zlepšeniu kvality verejného priestoru v mestách. Napríklad Bratislava patrí s podielom 500 automobilov na 1000 obyvateľov medzi mestá s najväčším stupňom automobilizácie v Európe.¹²

¹⁰ Podľa výskumov dokáže pravidelná jazda na bicykli znížiť riziko úmrtia v dôsledku kardiovaskulárneho ochorenia o 52 %, riziko kardiovaskulárnej príhody o 46 % či riziko výskytu rakoviny o 45 %. Association between active commuting and incident cardiovascular disease, cancer, and mortality, BMJ 2017;357:j1456. <https://doi.org/10.1136/bmj.j1456>

¹¹ Znečistené ovzdušie nás na Slovensku stojí takmer 10 mld. EUR ročne <https://www.cepta.sk/index.php/en/air-quality/123-informacie-o-teme-a-kontakty/655-znecastene-ovzdusie-nas-na-slovensku-stoji-takmer-10-ml-d-eur-ročne>

¹² Plán Bratislava. Dostupné mesto. Výstup pracovnej skupiny Mobilita v rámci Odbornej platformy pre Bratislavu <https://docs.google.com/document/d/1-8cM-v6HtLd4lZVneNGP3mRT3WEu2a5a4z6QUTxuowas/edit>

7. Ochrana prírody, udržateľné lesné hospodárstvo a prírodný turizmus

Lesy sú kľúčové pre odvrátenie klimateckej krízy a zmiernenie jej negatívnych dopadov. Lesy v Európe majú schopnosť zachytiť až 13 % všetkých emisií oxidu uhličitého vyprodukovaných v štátoch Európskej únie.^{1,2}

Na Slovensku pozorujeme rastúci trend v ťažbe dreva. Len v roku 2018 dosiahol celkový objem vytlaženého dreva takmer 10 miliónov metrov kubických³, čo je viac ako 300 000 kamiónov naložených drevom.⁴ Pritom lesnícky sektor tvorí len približne 0.7 % HDP krajiny.⁵ Samotná ťažba dreva predstavuje pre rozvoji regiónov obmedzený prínos aj preto, že pridaná hodnota nezostáva v mieste vytlaženia, drevo sa spracováva stovky kilometrov ďaleko, často dokonca v zahraničí. Naopak mimoprodukčné funkcie lesov, akými sú napríklad ochrana vody, biodiverzity či význam lesov pri zachytávaní uhlíka z atmosféry, zostávajú prevažne nevyužitú, napriek potenciálnemu prínosu, a to aj ekonomickému.

Ďalším významným prínosom lesov a citlivého manažmentu chránených území je ich potenciál pre rozvoj prírodného turizmu, ktorý sa stal najrýchlejšie sa rozvíjajúcou formou cestovného ruchu.⁶ Dôležité je však rozvíjať ľahké formy prírodného turizmu, ktoré prispievajú k ochrane prírody a využívajú prírodné zdroje nedeštruktívnym spôsobom. Tento typ turizmu vytvára dlhodobé ekonomické benefity pre miestne komunity a organizácie.

Na podporu mimoprodukčných funkcií lesa navrhujeme nasledujúce postupy, projekty a opatrenia:

Ochrana prírody a udržateľné lesné hospodárstvo

- ▶ Zavedenie zonácie chránených území: kvalitná zonácia je nevyhnutnou podmienkou pre efektívnu a zmysluplnú ochranu prírody vo veľkoplošných chránených územiach, akými sú národné parky a chránené krajinné oblasti.
- ▶ Zavedenie kritérií IUCN: národné parky musia spĺňať kritériá IUCN, teda že najmenej 50% ich výmery má byť súčasťou jadrovej zóny v bezzásahovom režime. V národných parkoch na Slovensku, v súlade s národnými legislatívnymi predpismi, má byť ochrana prírody nadradená inému využitiu krajiny.
- ▶ Zabezpečenie efektívnej správy chránených území: jasné rozdelenie kompetencií, priama zodpovednosť a efektívne kontrolné mechanizmy vrátane kontroly verejnej. Zväziť zriadenie Fondu Národných parkov zo zisku, ktorý by mohli vytvárať NP a slúžil by na podporu aktivít, infraštruktúry, rozvojových programov, budovanie kapacít atp. Takto by sa zlepšila ponuka služieb v NP a následne by sa zaviedol jednotný štandard kvality.
- ▶ Vyčlenenie zdrojov na výkup pozemkov: v najcennejších chránených územiach by mal štát uprednostňovať výkup alebo výmenu pozemkov v súkromnom vlastníctve, aby tak zabezpečil a zjednodušil správu chránených území. Štátne pozemky by mali byť spravované príslušnými správami chránených území.
- ▶ Zavedenie prírode blízkeho obhospodarovania lesov: na väčšine lesov mimo chránených území by prírode blízke obhospodarovanie lesov malo postupne nahradiť štandardne používané prístupy k hospodáreniu v lese. V chránených územiach má byť obhospodarovanie prispôbené cieľom ochrany prírody (nie naopak).

1 Nabuurs J.G., et al (2017) By 2050 the Mitigation Effects of EU Forests Could Nearly Double through Climate Smart Forestry. Forests — Open Access Journal https://www.wur.nl/upload_mm/c/4/4fc6f12c-1dae-4d83-9557-20008C311498_forests-08-00484.pdf

2 Multi-functionality and sustainability in the European Union's forests: EASAC policy report 2017 https://easac.eu/fileadmin/PDF_s/reports_statements/Forests/EASAC_Forests_web_complete.pdf

3 Národné lesnícke centrum. Zelená správa 2019 <https://www.mpsr.sk/lesne-hospodarstvo/123>

4 WWF a INTERPOL spájajú sily v boji proti nelegálnej ťažbe a obchodovaniu s drevom <https://slovakia.panda.org/?uNewsID=363747>

5 Podiel lesného hospodárstva na tvorbe HDP <https://www.enviroportal.sk/indicator/detail?id=1141>

6 Wiezik, M. a kol. Koncept prírodného turizmu v slovenských podmienkach. Dostupné online <http://bit.ly/KonceptPT>

- ▶ Uplatňovanie aktívneho manažmentu lesných biotopov s ohľadom na biodiverzitu: v chránených územiach v lesných porastoch s výskytom najvzácnejších, ohrozených a ubúdajúcich druhov rastlín a živočíchov sa zavedie taký typ hospodárenia a aktívneho manažmentu v lesoch, ktorý zabezpečí prežitie ohrozených druhov, podporí trvalú udržateľnosť lesného hospodárenia s ohľadom na prírodné hodnoty. Tento manažment sa zavedie mimo území s najvyšším, piatym stupňom ochrany.
- ▶ Započítavanie ekosystémových služieb: pre hospodárenie v lesoch celkovo zaviesť do praxe hodnotenie ekosystémových služieb, ktoré povedie k minimalizácii zásahov a súčasne maximalizácii využívania benefitov, ktoré lesy ponúkajú.
- ▶ Podpora zavádzania princípov a nástrojov obehovej ekonomiky v oblasti lesného hospodárstva a spracovania dreva: vrátane podpory malých a stredných podnikov a organizácií miestneho charakteru so zameraním na výrobu drevárskych výrobkov a poskytovanie súvisiacich tovarov a služieb.
- ▶ Podpora zavádzania a dodržiavania FSC certifikácie v štátnych ako aj neštátnych lesoch: touto certifikáciou možno prispieť k lepšiemu naplneniu potrieb ochrany prírody nakoľko sú na manažment FSC certifikovaných lesov v mnohých ohľadoch kladené prísnejšie environmentálne požiadavky.

Rozvoj prírodného turizmu

- ▶ Regulácia využívania krajiny a manažment návštevnosti: na lokálnej úrovni je potrebný koordinovaný manažment infraštruktúry a zainteresovaných aktérov ako aj kontrola návštevnosti chránených území.
- ▶ Podpora malých a stredných podnikateľov a organizácií miestneho charakteru: podpora organizácií so zameraním na poskytovanie súvisiacich tovarov a služieb, napr. individuálni sprievodcovia, gastronomické služby, služby v turizme (požičovne turistického vybavenia),

zážitky na farmách (zveratá, včely, tradičné spracovanie plodín, ubytovanie na farme), ubytovanie v súkromí, produkty remeselnej výroby z lokálnych surovín, produkty ekologického poľnohospodárstva a pod.¹

- ▶ Vytvorenie štandardov prírodného turizmu: cez certifikačnú autoritu, ktorá je garantom kvality produktov prírodného turizmu a bude jasná a jednotná pre konkrétny región (destináciu), pre poskytovateľov aj pre zákazníkov.
- ▶ Podpora infraštruktúry a dopravnej dostupnosti s dôrazom na verejnú hromadnú dopravu: vybudovanie modernej, stabilnej a funkčnej turistickej aj neturistickej infraštruktúry, ktorá zahŕňa aj rozvoj dopravnej infraštruktúry a dostupnosti území. Vid' naše návrhy v oblasti udržateľnej dopravy.
- ▶ Vytvorenie fondov na ochranu prírody a rozvoja prírodného turizmu, ktoré budú efektívnym spôsobom smerovať späť do prírodne atraktívnych lokalít v podobe podpory ochrany prírodných hodnôt, prírodných a kultúrnych zdrojov a do dlhodobého systematického manažmentu oblastí.

PRÍNOSY

- ▶▶ Zamestnanosť v regiónoch - prírodný turizmus vytvára pracovné miesta v lokalitách, kde často nie je veľa iných možností. Priama zamestnanosť môže byť až dvojnásobná v porovnaní so zamestnanosťou súviacou s ťažbou dreva a príjmy môžu výrazne prevyšovať príjmy z lesného hospodárstva a spracovania dreva.² Aktívny manažment lesa je náročnejší na personálne kapacity ako konvenčné hospodárenie.

¹ Časť služieb môže byť poskytovaná dobrovoľníkmi - vytvorenie funkčnej siete spolupracujúcich miestnych obyvateľov, napr: <https://tpn.pl/wspieraj/wolontariat>

² Príklad Národného parku Bavorský les v Nemecku: <http://www.hnutiduha.cz>

8. Environmentálne vzdelávanie

Jednou z najdôležitejších úloh vzdelávania je poskytnúť ľuďom vedomosti a zručnosti pre plnohodnotný a dôstojný život a rovnako tiež spoluúčast' na aktívnej tvorbe svojej budúcnosti. Táto budúcnosť musí byť udržateľná, klimaticky neutrálna a klimaticky spravodlivá. Vláda SR sa uznesením vlády č. 87/2019 zaviazala k plneniu Envirostratégie 2030 a v rámci nej k zabezpečeniu vhodných podmienok na to, aby každý, kto sa vzdeláva, získal vedomosti a zručnosti potrebné na presadzovanie udržateľného rozvoja.

S ohľadom na predpokladaný presun investícií v ekonomike EÚ do zelených technológií a deklarovaný cieľ EÚ dosiahnuť uhlíkovú neutralitu do roku 2050 je dôležité vychovávať generácie ľudí, ktorí budú schopní prepájať technické zručnosti, kreatívne a inovatívne myslenie a zodpovedný vzťah k životnému prostrediu a ku klíme. Tieto zručnosti a kvality jednotlivcov sú zároveň predpokladom pre odolnejšiu spoločnosť, schopnú čeliť krízam.

Vzdelávacia politika SR si vytyčuje za cieľ pripraviť mladých ľudí na úspech na pracovnom trhu. Avšak podľa zistení OECD viac ako polovica zamestnaní, v ktorých by sa chceli dnešní mladí ľudia na Slovensku vo veku 10 - 15 rokov rokov uplatniť, je ohrozených automatizáciou¹. Vzdelávací systém teda musí zohľadniť budúcnosť trhu práce, ktorá by mala byť aj podľa záväzkov SR klimaticky neutrálna, na báze obehového hospodárstva.

Podľa správy Európskej komisie² prechod k uhlíkovo neutrálnej ekonomike zvýši počet pracovných miest a bude mať vplyv na štruktúru pracovného trhu, distribúciu pracovných miest, ale aj na typ pracovných zručností. Vzdelávací systém na Slovensku by mal na tieto zmeny pružne reagovať.

To však nevyhnutne predpokladá celoplošné posilnenie, skvalitnenie a zefektívnenie environmentálnej výchovy, so silným dôrazom na tzv. klimatickú výchovu, ktorá by poskytla mladým ľuďom vedomosti a zručnosti potrebné na ochranu našej klímy. Môže to mať nielen ďalekosiahly pozitívny efekt na životné prostredie, ale aj na hospodárstvo SR v budúcnosti.

S cieľom skvalitnenia environmentálnej výchovy na Slovensku navrhujeme:

- ▶ Štátnemu pedagogickému ústavu navrhujeme, v spolupráci s medziodborovým expertným tímom, aktualizovať ciele environmentálneho vzdelávania v rámci štátnych vzdelávacích programov. Aktualizácia obsahu a foriem vzdelávania (na každom stupni vzdelávania vrátane stredných odborných škôl) musí reflektovať záväzky prijaté v Parížskej dohode o zmene klímy (vrátane článku 12 o rozširovaní vzdelávania o klimatickej zmene) a rovnako tak aj potreby klimaticko-neutrálnej spoločnosti, ku ktorej sme sa zaviazali aj v rámci Európskej zelenej dohody. Navrhujeme podporiť rozvoj zručností a vedomostí potrebných na uplatnenie sa v zelenom a nízkouhlíkovom hospodárstve.
- ▶ Vytvoriť podporné nástroje vrátane finančných mechanizmov, aby sa environmentálna a klimatická výchova stali pevnou súčasťou výkonu práce pedagógov a nemusela sa zabezpečovať „nad rámec“ povinností či v ich voľnom čase. Tieto učiteľky a učители by mali mať dostupné kvalitné a ucelené podklady a zdroje a zároveň byť pre túto oblasť dôsledne metodicky pripravovaní.
- ▶ Spraviť revíziu verejných výdavkov z rozpočtu MŽP SR a MŠVVAŠ SR na podporu environmentálnej výchovy, vzdelávania a osvetu s ohľadom na transparentnosť a efektívnosť využívania finančných zdrojov s cieľom získať spoľahlivé informácie pre nastavenie účelného a dlhodobého financovania environmentálnej výchovy na Slovensku
- ▶ Posilniť prípravu budúcich pedagógov a pedagogičiek, ako aj ďalšie kontinuálne vzdelávanie, aby boli schopní efektívne vyučovať environmentálnu a klimatickú výchovu. Zároveň vytvoriť vzdelávacie príležitosti pre environmentálnych koordinátorov, ktorých úlohou je podporovať aktivity školy v súlade s cieľmi environmentálnej výchovy.

¹ Mann, A., Denis, V., Schleicher, A., Ekhtiari, H., Forsyth, T., Liu, E., Chambers, N. (2020) Dream Jobs? Teenagers' Career Aspirations and the Future of Work. OECD, dostupné na: <https://www.oecd.org/berlin/publikationen/Dream-Jobs.pdf>

² Správa ESDE, Employment and Social Developments in Europe z r. 2019

- ▶ Environmentálna a klimatická výchova by nemali byť len prierezovo obsiahnuté vo vzdelávacom procese, ale princípy udržateľnosti a klimatickej zodpovednosti by mali byť začlenené do chodu celej školy. Navrhujeme vytvorenie podporných schém (vzdelávacie programy, poradenstvo, vzdelávacie materiály a pod.) pre vedenie škôl ohľadom zavedenia takéhoto „celoškolského prístupu“.
- ▶ Posilniť odbornosť personálnych kapacít metodicko-poradenských centier, aby vedeli poskytnúť odbornú oporu v oblasti efektívneho sprostredkovania EVVO a vybudovať poradenský systém v oblasti klimatickej výchovy.
- ▶ Zaviesť systém monitorovania environmentálnej výchovy na Slovensku, keďže v súčasnosti nemáme evidenciu, akou formou sa environmentálna výchova v školách vykonáva a k dispozícii nie je ani databáza environmentálnych koordinátorov na školách.
- ▶ Posilniť medzirezortnú spoluprácu v oblasti vzdelávania a zabezpečiť, aby koncepcie rozvoja vzdelávacích programov boli postavené na zdieľaných princípoch udržateľného rozvoja a klimatickej spravodlivosti. Ide napríklad o programy v rámci podnikateľského vzdelávania v kompetencii MH SR či v globálnom vzdelávaní v kompetencii MZVaEZ a iné.

PRÍNOSY

- ▶▶ Spoločný systém rozvoja environmentálnej výchovy, ktorý umožní efektívne využitie vynaložených verejných financií.
- ▶▶ Príprava generácie absolventov škôl, ktorí budú schopní uplatňovať princípy udržateľnosti v zmenených podmienkach spoločnosti transformujúcej sa k uhlíkovej neutralite.
- ▶▶ Inovácia a skvalitnenie vzdelávania postaveného na zvýšenej podpore a príprave pedagogického personálu a nie na navyšovaní jeho úloh a objemu práce.
- ▶▶ Zvýšená konkurencieschopnosť slovenského hospodárstva vďaka pripravenosti mladej generácie uplatniť sa v klimaticko neutrálnej spoločnosti.